

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

دانشگاه علامه طباطبائی

دانشکده حقوق و علوم سیاسی

رساله جهت اخذ مدرک کارشناسی ارشد رشته مطالعات منطقه ای

(گرایش اروپا)

عنوان پایان نامه

مسلمانان و حقوق شهروندی در اروپا (مطالعه موردی انگلستان و فرانسه)

استاد راهنما

جناب آقای دکتر حسین سلیمی

استاد مشاور

جناب آقای دکتر سید جلال دهقانی فیروزآبادی

نگارنده

تکتم پریزاد طاسرانی

نیمسال دوم سال تحصیلی ۸۹-۱۳۸۸

تقديم به

پدر و مادر مهربانم

که همواره

حامي من بوده اند

سپاس و تقدیر

نگارنده بر خود می داند که از زحمات بی دریغ، تلاش های بی وقفه و راهنمایی های ارزشمند استاد گرامی جناب آقای دکتر سلیمی در راستای انجام رساله پیش رو تشکر و قدر دانی نماید و از زحمات استاد ارجمند جناب آقای دکتر دهقانی که با مشورت های ارزشمند خود راهگشای اینجانب بوده اند و جناب آقای دکتر ولدانی که دلسوزانه بررسی و داوری این رساله را به عهده گرفتند، کمال تشکر و قدردانی را دارد .

«فهرست»

فصل اول :

کلیات

۲	طرح مساله.....
۵	سوال اصلی.....
۵	فرضیه اصلی.....
۵	تعریف مفاهیم و شاخص ها.....
۶	بررسی متون و آثار.....
۸	اهمیت و علل انتخاب موضوع.....
۸	اهداف پژوهش.....
۹	روش تحقیق و شیوه گردآوری منابع.....
۹	سازمان دهی تحقیق.....

فصل دوم :

چارچوب نظری

۱۱	مقدمه.....
۱۴	پارسونز و نظریه عمومی کنش.....
۱۵	- مدل های فرهنگی و عناصر ساختاری نظام کنش.....
۱۶	- متغیرهای ساختاری نظام کنش.....
۱۸	- پیش فرض های کارکردی نظام کنش.....

۲۰ فرآیند نظام کنش
۲۳ کنش متقابل اجتماعی
۲۴ نظام اجتماعی
۲۴ جامعه
۲۶ - نظام های فرعی جامعه
۲۷ اجتماع جامعه‌گی
۲۷ بسام تیبی و نظریه یورو-اسلام

فصل سوم:

ساختارهای سیاسی اجتماعی اروپا

❖ بخش اول: شاخه های فرهنگ و هویت اروپایی

۳۲ رنسانس
۳۴ روشنگری
 خصوصیات عام روشنگری:
۳۴ -انسان گرایی
۳۴ - عاقلی
۳۵ - کلی گرایی و جهانی اندیشی
۳۵ تاثیر روشنگری بر تحولات اندیشه مدرن
۳۷ مدرنیسم
۳۸ -اومانیزم
۳۹ - اصلت منفعت یا سودانگاری
۳۹ - لیبرالیسم

- ۴۰ عقلانیت
- ۴۱ فردگرایی
- ۴۱ سکولاریسم
- ۴۲..... عناصر هویت بخش فرهنگ اروپایی

❖ بخش دوم: ساختارهای سیاسی اجتماعی انگلستان و فرانسه

قسمت اول: انگلستان

ساختارهای سیاسی انگلستان

- ۴۳..... ماهیت نظام سیاسی انگلستان
- ۴۵..... احزاب و گروه های سیاسی
- ۴۷..... حزب محافظه کار
- ۵۰..... حزب کارگر
- ۵۱..... حزب لیبرال دموکرات
- ۵۱..... گروه های فشار
- ۵۲..... گروه های فشار بخشی
- ۵۳..... گروه های فشار پیش رو
- ۵۴..... گروه های فشار داخلی
- ۵۴..... گروه های فشار خارجی

ساختارهای اجتماعی انگلستان

- ۵۵..... رسانه ها
- ۵۵..... تلوزیون و رادیو

مطبوعات.....	۵۶
رسانه های مسلمانان در انگلستان.....	۵۷
-رسانه های دیداری.....	۵۷
-رسانه های نوشتاری.....	۵۷
نظام آموزشی	۵۸
مدارس.....	۵۸
-وضعیت لباس.....	۵۸
-وضعیت غذا.....	۵۹
-عبادت روزانه.....	۵۹
دانشگاه ها.....	۵۹
مهاجرین و جمعیت	۵۹

قسمت دوم:فرانسه

ساختارهای سیاسی فرانسه

ساختارهای سیاسی فرانسه	۶۱
اعلامیه حقوق بشر و شهروند.....	۶۱
ماهیت نظام سیاسی فرانسه.....	۶۲
احزاب گروه های سیاسی	۶۳
-جناح چپ.....	۶۳
-جناح راست.....	۶۴
-احزاب میانه رو.....	۶۴

جبهه ملی..... ۶۴

گروه های فشار ۶۴

ساختارهای اجتماعی فرانسه

رسانه ها ۶۵

رادیو و تلویزیون..... ۶۵

مطبوعات..... ۶۶

رسانه های مسلمانان در فرانسه..... ۶۶

-رسانه های دیداری..... ۶۶

- رسانه های نوشتاری..... ۶۶

مسلمانان در رسانه های فرانسه..... ۶۷

نظام آموزشی ۶۷

سیستم آموزشی فرانسه..... ۶۷

قانون منع استفاده از نمادهای آشکار مذهبی در مدارس..... ۶۸

جمعیت و مهاجرین..... ۶۹

فصل چهارم:

شهروندان مسلمان در انگلستان و فرانسه

❖ بخش اول: حقوق شهروندی

مفهوم شهروندی ۷۳

شهروندی در گذر تاریخ ۷۴

- یونان باستان.....۷۴
- امپراطوری روم.....۷۴
- اعصار میانه.....۷۵
- شهروندی و مدرنیته.....۷۵
- انقلاب فرانسه و شهروندی.....۷۵
- حقوق شهروندی۷۶
- اعلامیه جهانی حقوق بشر۷۶
- حق آزادی و برابری انسان ها.....۷۶
- حق برخورداری از امنیت.....۷۷
- منع بردگی، کار اجباری و رفتار ظالمانه.....۷۷
- حق برابری در برابر قانون.....۷۷
- منع بازداشت خود سرانه.....۷۷
- حق تساوی در برابر دادگاه ها.....۷۷
- حق آزادی و مصونیت از تعرض در زندگی خصوصی برای شخص.....۷۷
- آزادی اندیشه، وجدان و مذهب.....۷۷
- آزادی عقیده و بیان.....۷۷
- حق تشکیل مجامع مسالمت آمیز.....۷۷
- حق مشارکت افراد در زندگی سیاسی کشور.....۷۸
- حق برخورداری از تامین اجتماعی.....۷۸
- حق کار و تشکیل اتحادیه.....۷۸

۷۸- حق برخورداری از امکانات اولیه زندگی.....

۷۸- حق برخورداری از آموزش و پرورش.....

۷۸- حق مشارکت فعالانه در زندگی فرهنگی جامعه.....

میثاقین بین المللی « حقوق اقتصادی اجتماعی و فرهنگی » و « حقوق مدنی

سیاسی » ۷۹

۷۹- حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی ۷۹

۷۹- حق کار..... ۷۹

۷۹- حق تشکیل اتحادیه..... ۷۹

۷۹- حق استفاده از مقررات تامین اجتماعی..... ۷۹

۷۹- حمایت از بنیاد خانواده..... ۷۹

۸۰- حق برخورداری از امکانات اولیه زندگی..... ۸۰

۸۰- حق برخورداری از آموزش و پرورش و اجباری و رایگان بودن آموزش و پرورش ابتدایی..... ۸۰

۸۰- حقوق مدنی و سیاسی ۸۰

۸۰- تساوی حقوق زنان و مردان..... ۸۰

۸۰- حق زندگی..... ۸۰

۸۰- مساوات در برابر دادگاه ها..... ۸۰

۸۰- حمایت از شخص در برابر اقدامات غیر قانونی دولت همچون حبس و کار اجباری..... ۸۰

۸۰- آزادی و مصونیت از تعرض برای شخص..... ۸۰

۸۱- آزادی بیان، وجدان و مذهب..... ۸۱

۸۱- حق تشکیل مجامع مسالمت آمیز..... ۸۱

- ۸۱- حق مشارکت افراد در حکومت و زندگی سیاسی کشور و حق انتخاب شدن.....
- ۸۲- تساوی اشخاص در برابر قانون.....
- ۸۲- حق رعایت احوالات شخصی.....

❖ بخش دوم: شهروندان مسلمان در انگلستان و فرانسه

- ۸۳- تاریخچه ورود مسلمانان به اروپا.....
- ۸۴- مهاجرت مسلمانان به اروپا بعد از جنگ جهانی دوم.....
- ۸۶- شهروندان مسلمان در انگلستان.....
- ۸۷- پیشینه حضور مسلمانان در انگلستان.....
- ۸۷- مهاجرت پس از جنگ جهانی دوم.....
- ۸۸- پراکندگی جغرافیایی مسلمانان در انگلستان.....
- ۸۸- شرایط اجتماعی و اقتصادی مسلمانان انگلستان.....
- ۸۸- مشاغل.....
- ۸۹- تحصیلات.....
- ۸۹- مسکن.....
- ۸۹- تفاوت های ایدئولوژیکی در میان مسلمانان انگلستان.....
- ۹۰- مدرنیست ها.....
- ۹۰- اسلام گراها.....
- ۹۰- مسلمانان میانه رو.....
- ۹۰- مسلمانان انگلستان و آزادی تشکیل نهادها و انجمن های اسلامی.....
- ۹۰- مساجد.....
- ۹۱- نهادهای آموزشی و سیاسی.....

- ۹۱جماعت تبلیغ
- ۹۱هیئت اسلامی
- ۹۲تراست آموزشی مسلمانان
- ۹۲سازمان ها و جریان های اسلامی
- ۹۳.....سازمان های میانه رو
- ۹۳.....-اتحادیه سازمان های اسلامی بریتانیا و ایرلند
- ۹۳.....- پارلمان اسلامی بریتانیا
- ۹۴.....- جامعه اسلامی بریتانیا
- ۹۴.....-شورای اسلامی بریتانیا
- ۹۵.....-انجمن اسلامی بریتانیا
- ۹۵.....-کمیته ارتباطات عمومی مسلمانان بریتانیا
- ۹۵.....-مجمع اسلامی بریتانیا
- ۹۶.....- شورای اسلامی صوفی
- ۹۷.....-شورای ملی مساجد و امامان جمعه
- ۹۷.....-بنیاد خویی
- ۹۷.....سازمان های افراطی
- ۹۷.....-حزب التحریر
- ۹۸.....- اهل السنه و الجماعه
- ۹۸همکاری و مشارکت سیاسی
- ۹۹سیاست چند فرهنگ گرایی در انگلستان
- ۱۰۰.....شهروندان مسلمان در فرانسه

- پیشینه حضور مسلمانان در فرانسه.....۱۰۰.....
- پراکندگی جغرافیایی مسلمانان در فرانسه.....۱۰۱.....
- شرایط اقتصادی و اجتماعی مسلمانان فرانسه.....۱۰۲.....
- تفاوت های ایدئولوژیکی در میان مسلمانان فرانسه.....۱۰۳.....
- مسلمانان سکولار.....۱۰۳.....
- مسلمانان محافظه کار.....۱۰۴.....
- مسلمانان بنیادگرا.....۱۰۴.....
- مسلمانان اسلام گرا.....۱۰۵.....
- مسلمانان فرانسه و آزادی تشکیل نهادها و انجمن های اسلامی.....۱۰۵.....

دسته اول:

- نهادهایی که حول مساجد مهم سازمان یافته اند.....۱۰۵.....
- مسجد بزرگ پاریس.....۱۰۶.....
- مسجدالدعوه.....۱۰۶.....

دسته دوم:

- نهادهای جامع و فراگیر که تلاش می کنند تا نهادهای کوچکتر را گرد هم آورند.....۱۰۶.....
- فدراسیون ملی مسلمانان در فرانسه.....۱۰۶.....
- اتحادیه انجمن های اسلامی در فرانسه.....۱۰۷.....
- شورای مسلمانان در فرانسه.....۱۰۸.....
- مؤسسه اروپایی علوم انسانی.....۱۰۸.....

دسته سوم:

- سازمان هایی که به گروه های اسلامی در کشورهای اسلامی وابسته هستند.....۱۰۸.....
- گروه اسلامی در فرانسه.....۱۰۸.....

بنیاد تبلیغ..... ۱۰۹

ایمان و عمل..... ۱۰۹

همکاری و مشارکت سیاسی..... ۱۰۹

مسئله حجاب..... ۱۱۰

سکولاریسم در فرانسه..... ۱۱۲

نامالیقات علیه مسلمانان در اروپا ۱۱۳

اسلام هراسی ۱۱۴

مسلمانان و رفتارهای تبعیض آمیز علیه آنان ۱۱۶

مولفه های کلیدی تبعیض علیه مسلمانان در اروپا..... ۱۱۶

قوانین امنیتی و ضد تروریسم..... ۱۱۷

سوء رفتارهای فیزیکی..... ۱۲۰

گزارش های EUMC راجع به تبعیض علیه مسلمانان در اتحادیه اروپا..... ۱۲۰

گزارشات مراکز مربوطه به EUMC راجع به احساسات و رفتارهای منفی در قبال مسلمانان در انگلستان و فرانسه..... ۱۲۰

نشانه های هویتی و بد رفتاری علیه مسلمانان در انگلستان و فرانسه..... ۱۲۱

نمونه های عینی سوء رفتارها نسبت به مسلمانان در انگلستان و فرانسه..... ۱۲۳

نقش سیاست مداران، سیاست های رسمی و احزاب سیاسی..... ۱۲۷

پوشش رسانه ای از اسلام..... ۱۳۳

نتیجه گیری..... ۱۳۵

فهرست منابع..... ۱۴۰

فصل اول:

کلیات

(الف)

طرح مسأله:

تاریخ حضور مسلمانان در قاره اروپا به سال‌های بسیار دور یعنی دوره‌های اولیه اسلام برمی‌گردد. تجار و بازرگانان مسلمان و نمایندگان سیاسی یکی از عوامل مهم گسترش اسلام در سراسر جهان و از جمله، قاره اروپا بوده‌اند. مسلمانان در تمام می‌دوران حضور در اروپا، میراث بسیار باارزش فرهنگی از خود به یادگار گذاشتند.

حضور اولیه مسلمانان در سیسیل ایتالیا و اسپانیا بود که با پیروزی نرمن‌ها در منطقه سیسیل در قرن یازدهم میلادی و بر اسپانیا در سال ۱۴۹۲ م، حضور مسلمانان بسیار کم‌رنگ شد. بعد از آن در دوره مغول‌ها، با تسلط مغول‌ها بر آسیای مرکزی دین اسلام به عنوان دین اکثریت قریب به اتفاق آن جوامع شناخته شد از آن طریق بسیاری از مسلمانان در قالب سربازان دولتی، تجار و بازرگانان بانفوذ در قلمرو روسیه مانند فنلاند، لهستان و اوکراین دست به ترویج اسلام زدند. با شروع حکومت عثمانی گسترش اسلام به سوی اروپای مرکزی و حوزه بالکان شروع شد، این مسأله باعث گسترش جمعیت ترک زبان در کشورهای چون بلغارستان، یوگسلاوی، رومانی و یونان شد. تعداد بی‌شماری از مردم این مناطق هم رفته رفته مسلمان شدند تا حدی که کشور آلبانی در قلب اروپا به کشوری با اکثریت مسلمان تبدیل شد (نیلسن ۱۳۷۲: ۲۰). بخش مهم جمعیت کنونی مسلمانان در اروپا معلول مهاجرت مسلمانان مخصوصاً بعد از جنگ جهانی دوم می‌باشد. در دهه ۱۹۶۰ میلادی به دلیل نیاز مبرم اروپا به نیروی کار، جمعیت مهاجر مسلمان در جستجوی کار در حال شکل‌گیری بود و به این ترتیب با تبدیل و گذشت نسل اول مسلمانان در اروپا به نسل دوم و

حتی سوم، ما شاهد مسلمانان اروپایی بوده‌ایم که غریبه نیستند بلکه زاده و بالیده خود اروپا هستند و یا مهاجرینی هستند که تابعیت یکی از کشورهای اروپایی را دریافت کرده‌اند، در معنایی امروزه این امری بدیهی به نظر می‌رسد که اسلام بخشی از پیش زمینه دموگرافیک و فرهنگی اروپاییان را تشکیل می‌دهد. امروز دیگر مسلمانان در اروپا میهمانانی نیستند که شاید روزگاری به میهن خود باز گردند بلکه اروپاییانی قلمداد می‌شوند مومن به دین اسلام، که همواره بخشی از بافت اجتماعی و سیاسی این سرزمین و دیار باقی خواهند ماند، به عبارت دیگر این مسلمانان، شهروندان اروپایی هستند که این شهروند بودن خود مستلزم حقوق و تکالیفی است (نیلسن ۱۳۷۲: ۱۵-۱۳).

ایده شهروندی همانند بسیاری از مفاهیم علوم اجتماعی در یونان باستان یافت می‌شود اما شکل و کارکرد شهروندی یونانی بسیار متفاوت از شکل و کارکرد شهروندی در دوران مدرن است (فالکس ۱۳۸۱: ۲۵۰). شهروندی در مدرنیته جایگاه مبهمی دارد؛ از یک طرف لیبرالیسم به عنوان ایدئولوژی مسلط شهروندی بر ماهیت اساساً مساوات‌گرایانه و همگانی این موقعیت تأکید نموده است و از طرف دیگر از قرن ۱۸ م به این طرف، شهروندی به طور تنگاتنگی با نهاد «دولت-ملت»^۱ درآمیخته و گستره شهروندی به وسیله مرزهای میان دولت‌ها تعیین می‌شود، بنابراین شهروندی در چارچوب «دولت-ملت» موجودیت می‌یابد و به صورت معمول شهروند بودن مستلزم برخوردار بودن از حقوقی از جمله برخورداری از حق رأی و تصدی مناصب سیاسی، بهره‌مندی از برابری در برابر قانون و استحقاق بهره‌برداری از مزایا و خدمات مختلف سیاسی، اجتماعی و اقتصادی بوده است. علاوه بر این شهروند بودن مستلزم داشتن تکالیف و تعهداتی مانند پیروی از قانون، پرداخت مالیت و دفاع از کشور در شرایط حاد بوده است (فالکس ۱۳۸۱: ۴۶-۴۵).

در کنار این مسائل با توجه به اینکه یکی از جنبه‌های مهم زندگی هر فرد، برخورداری وی از حقوق شهروندی می‌باشد و برای اینکه فرد بتواند در جامعه زندگی کند و دوام بیاورد نیاز دارد که از حقوق شهروندی برخوردار باشد و برای اینکه فرد بتواند رشد کند و به مدارج بالا برسد نیاز دارد که از حقوق شهروندی مساوی با دیگران برخوردار باشد، مسأله این‌جا است که با توجه به اینکه تعداد قابل توجهی مسلمان اروپایی در دو کشور اصلی اتحادیه اروپا یعنی انگلستان و فرانسه زندگی می‌کنند، آیا این مسلمانان اروپایی که همگی تابعیت اروپایی دارا می‌باشند به این صورت که برخی از آن‌ها زاده و بالیده خود اروپا هستند و بعضی دیگر مهاجرینی هستند که تابعیت اروپایی دریافت کرده‌اند، آیا این مسلمانان اروپایی مساوی با سایر شهروندان اروپایی از حقوق شهروندی برخوردار هستند یا ساختارهای سیاسی و اجتماعی اروپا از جمله حزب حاکم، ساختار قانونی نظام سیاسی، و رسانه‌ها باعث کاهش برخورداری آن‌ها از حقوق شهروندی شده است که به نظر می‌رسد برای پاسخ به این سؤال، باید به دو ایده «مسلمانی در اروپا»^۲ و ایده

^۱ Nation State

^۲ Muslim in Europe

«یورو-اسلام»³ رجوع کرد. ایده «مسلمانی در اروپا» به معنای یک اسلام سنتی و غیر قابل تغییر است که بر اساس مفاهیم آن، مسلمانان امتی را تشکیل می‌دهند که بین اعضای آن همبستگی محکمی وجود دارد که در راستای همین امر آن‌ها خواستار فاصله گرفتن از محیط غیر اسلامی از طریق توسل به شریعت اسلامی می‌باشند؛ براساس این دیدگاه مسلمانان هر کجا که باشند عضوی از دارالاسلام و تحت قیمومت شریعت اسلامی قرار دارند (Tibi 2007a:99-100). ایده «یورو-اسلام» براساس آن اسلام سازگار با روح اروپا و به ویژه با ارزش‌های سیاسی مدرنیته محسوب می‌شود و همچنین خواستار تغییر اسلام سنت‌گرا در پرتو نظام حقوقی-سیاسی و ارزش‌های اروپایی می‌باشد.

نظریه «یورو-اسلام» در ابتدای دهه نود توسط "بسام تیبی" استاد سوری الاصل روابط بین الملل دانشگاه گئورگ آگوست گوتینگن که بنیانگذار اسلام‌شناسی با جهت‌گیری علوم اجتماعی به شمار می‌رود مطرح گردید.

تیپی در تعریف یورو-اسلام می‌نویسد: یورو-اسلام به معنی چارچوبی هویتی برای مسلمانان ساکن در اروپاست و می‌کوشد تا نوعی فهم و برداشت از اسلام را بنیان گذارد که با قانون اساسی اروپایی و اعلامیه حقوق بشر سازمان ملل متحد سازگار باشد. براساس این تعریف، یورو-اسلام نوعی تفسیر از اسلام را شامل می‌شود که گستره‌ای باز دارد و نشانه‌های پیشرفته‌تری (غربی) در اسلام را به همراه داشته و علاوه بر آن با سه نشانه رایج قانونی جاری در غرب یعنی لائیسزم، تساهل و تسامح و پلورالیسم شناخته می‌شود. بنابراین اسلام اروپایی به عنوان اصل مبنایی دموکراتیک هم‌زیستی مسلمانان در اروپا در نظر گرفته می‌شود. همچنین کشورهای اروپایی نیز با تدوین سیاست هم‌زیستی برای مسلمانان این امکان را فراهم می‌آورند تا آنان خودشان را با هویت اروپایی تطبیق دهند. بسام تیبی معتقد است که مسلمانان در اروپا باید آمادگی آن را داشته باشند که خود را با قواعد زندگی جامعه پلورال تطبیق دهند. (Tibi 2007a:94-96) لذا با توجه به مباحثی که در بالا به آن اشاره شد یعنی با توجه به دو نظریه «مسلمانی در اروپا» و «یورو-اسلام»

می‌توان مسلمانان اروپایی را به دو دسته مسلمانان اروپایی هویتی و مسلمانان اروپایی غیرهویتی تقسیم کرد: در مورد مسلمانان هویتی، بر اساس نظریه «مسلمانی در اروپا» می‌توان گفت که منظور از مسلمانان اروپایی هویتی مسلمانانی است که تابعیت یکی از کشورهای اروپایی را دارند، اما با تعمق در مفاهیم دینی خود، آن‌ها را با هویتشان گره می‌زنند و مسلمانانی آنان در زندگی اجتماعی آن‌ها تأثیر عمیق دارد.⁴ اما بر اساس نظریه «یورو-اسلام»، مسلمانانی که اسلام در حیات اجتماعی آنان نقش اساسی ندارد مسلمانان غیرهویتی⁵ تعریف می‌گردند.^(□)

³ Euro-Islam

⁴ Born again Muslim

⁵ Secular Muslim

(ب)

سؤال اصلی:

ساختارهای سیاسی و اجتماعی اروپا چه تأثیری در برخورداری مسلمانان اروپایی از حقوق شهروندی

دارد؟

(ج)

فرضیه اصلی:

در مورد مسلمانان اروپایی هویتی، ساختارهای سیاسی و اجتماعی اروپا باعث کاهش برخورداری آنها از حقوق شهروندی شده ولی در مورد مسلمانان اروپایی غیرهویتی ساختارهای سیاسی و اجتماعی اروپا باعث کاهش برخورداری آنان از حقوق شهروندی نشده و در این زمینه تبعیض علیه آنها روا نمی‌گردد.

(د)

تعریف مفاهیم و شاخص‌ها:

* ساختار سیاسی اروپا : ماهیت نظام سیاسی ، احزاب ، گروه‌های ذی‌نفوذ (مثل گروه‌های سرمایه‌داری و سایر گروه‌های ذی‌نفوذ)

* ساختارهای اجتماعی اروپا: رسانه‌ها(راديو-تلوزيون-روزنامه‌ها-مجلات-خبرگزاری‌ها)، نظام آموزشی، نفوذ اقتصادی، جمعیت و مهاجرین(به این معنا که هرچه قدر جمعیت مهاجرین در کشوری بیشتر باشد این بدین معنا است که آن‌ها بخش مهمی از جمعیت آن کشور را تشکیل می‌دهند)

* مسلمانان اروپایی:- مسلمانان مهاجری که تابعیت یکی از کشورهای اروپایی را دریافت کرده‌اند- مسلمانانی که در اروپا زاده و بالیده شده‌اند

* مسلمانان اروپایی هویتی: آن دسته از مسلمانان اروپایی که مفاهیم دینی را با هویتشان گره می‌زنند و اسلام را در چارچوب‌های سیاسی و اجتماعی می‌فهمند و اسلام در حیات اجتماعی آنها نقش اساسی دارد. این دسته از مسلمانان در ک سنتی و غیر قابل تغییر از اسلام دارند

6- اینگمار کارلسون ، اسلام‌شناس سوئدی، مسلمانانی را که اسلام را در چارچوب‌های سیاسی و اجتماعی می‌فهمند و مسلمانانی آنها در زندگی‌شان نقش اساسی دارد را مسلمان هویتی و مسلمانانی را که اسلام در حیات اجتماعی آنان نقش اساسی ندارد را مسلمانان سکولاریا غیرهویت می‌نامند. ن. ک. ماهنامه اسلام در غرب، / 4 سال دوم، شماره 9، اردیبهشت 1377، ص 67.